Publicatieblad
van de Europese Unie

NL
C-serie

C/2026/19

16.1.2026

Advies van het Europees Economisch en Sociaal Comité

Stimulering van duurzame groei en kwaliteitsbanen in de Euromed-regio: bevordering van ondernemerschap en benutting van het potentieel van vrouwen en jongeren

(initiatiefadvies)

(C/2026/19)

Rapporteur: **Milena ANGELOVA**

Corapporteur: **Ioannis VARDAKASTANIS**

Adviseurs	Tellervo KYLÄ-HARAKKA-RUONALA (van de rapporteur van groep I) Ioannis GRIGORIADIS (van de corapporteur van groep III)
Besluit van de voltallige vergadering	27.2.2025
Rechtsgrond	Artikel 52, lid 2, van het reglement van orde
Raadpleging	
Rechtsgrond	
Bevoegde afdeling	Externe betrekkingen
Goedkeuring door de afdeling	9.7.2025
Goedkeuring door de voltallige vergadering	18.9.2025
Zitting nr.	599
Stemuitslag (voor/tegen/onthoudingen)	87/0/5

1. Conclusies en aanbevelingen

1.1. Het doel van dit initiatiefadvies van het Europees Economisch en Sociaal Comité (EESC) is mogelijke methoden in kaart te brengen om ondernemerschap en het scheppen van hoogwaardige banen in het Middellandse Zeegebied te bevorderen, met bijzondere aandacht voor het aanboren en verbeteren van het potentieel van vrouwen en jongeren. Het is de bedoeling input te leveren voor de ontwikkeling van het langverwacht pact voor het Middellandse Zeegebied ([1]) en om in de hele regio meer inclusieve en veerkrachtige groei en algemene welvaart te stimuleren.

1.2. Traditionele genderrollen en sociale normen beperken in veel delen van de regio nog steeds de deelname van vrouwen aan het economische en maatschappelijke leven. Het EESC acht het van essentieel belang om gendergerelateerde structurele belemmeringen op het gebied van onderwijs, de arbeidsmarkt en ondernemerschap in kaart te brengen en weg te nemen. Het EESC dringt er ook op aan om het bewustzijn over de voordelen van diversiteit en gendergelijkheid in de economie en de samenleving te vergroten, door gebruik te maken van rolmodellen en te communiceren over de verwezenlijkingen van vrouwelijke ondernemers en leiders.

1.3. Het EESC benadrukt dat jongeren zich zouden kunnen ontpoppen tot een van de meest waardevolle troeven van de landen in het Midden-Oosten en Noord-Afrika (MENA). Om hun potentieel te benutten, moeten zij toegang krijgen tot onderwijs en mogelijkheden om hun vaardigheden te ontwikkelen (waaronder solide ondernemers- en burgerschapsvaardigheden), van basisonderwijs tot beroepsopleiding en hoger onderwijs. Er moet meer worden geïnvesteerd in programma's voor de mobiliteit van jongeren en de uitwisseling van studenten, onder meer via doeltreffende samenwerking tussen universiteiten, met een zo breed mogelijke deelname van Euromed-partnerlanden.

([1]) Advies van het Europees Economisch en Sociaal Comité — Een nieuw pact voor het Middellandse Zeegebied (verkennend advies) (PB C, C/2026/28, 16.1.2026, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2026/28/oj).

1.4. Meisjes en vrouwen moeten worden aangemoedigd om STEM-vakken (wetenschap, technologie, engineering en wiskunde) te studeren, en moeten worden aangeworven in hoogwaardige beroepen in deze sectoren. Ook zijn digitale vaardigheden en financiële geletterdheid nodig om hun kansen op ondernemerschap en leiderschap te vergroten. Om regionale verschillen en geografische isolatie te overwinnen, is het volgens het EESC tevens belangrijk om gebruik te maken van online en mobiel leren zodat mensen in afgelegen gebieden gelijke toegang hebben tot onderwijs en opleiding.

1.5. Om jongeren het vooruitzicht te geven op een veelbelovende toekomst in de regio, is het van essentieel belang hun arbeidskansen en -omstandigheden te verbeteren en hen de middelen te geven om invloed uit te oefenen op en deel te nemen aan de samenleving. Het EESC acht het ook cruciaal de kwaliteit van de arbeidsomstandigheden voor vrouwen te verbeteren, onder meer door discriminatie en intimidatie te voorkomen. Bovendien is het van vitaal belang om hun potentieel voor leiderschap in de politiek, het bedrijfsleven en het maatschappelijk middenveld te benutten.

1.6. Het EESC benadrukt dat vrouwen en jongeren dringend alle mogelijke kansen op ondernemerschap moeten worden geboden. Dit vereist gunstige voorwaarden voor ondernemingen en behoorlijke toegang tot financiering, in combinatie met toegang tot elektriciteit en digitale infrastructuur, land, water en andere natuurlijke hulpbronnen, evenals wettelijk toegestaan en beschermd eigenaarschap. Er moet ook worden gezorgd voor netwerk- en samenwerkingsmogelijkheden, waaronder toegang tot innovatie-ecosystemen en hubs voor ondernemers.

1.7. Het EESC wijst op het belang van de rechtsstaat, aangezien rechtszekerheid en voorspelbaarheid cruciaal zijn voor het runnen van een bedrijf in welk land dan ook. Er moeten ernstige inspanningen worden geleverd om anticorruptie-maatregelen en de toepassing van internationale arbeids- en mensenrechtenverdragen te bevorderen.

1.8. Naast nieuwe ondernemers hebben ook gevestigde mkmo's (micro-, kleine en middelgrote ondernemingen) ([2]) behoefte aan een ondersteunend ondernemingsklimaat. Het EESC benadrukt dat gunstige investeringsvoorwaarden en nieuwe handelsmogelijkheden om ruimere markten te bereiken een centrale rol spelen om deze ondernemingen te helpen groeien en succesvol te zijn in het Middellandse Zeegebied. Om een beroep te kunnen doen op ondersteuningsmaatregelen, moeten mkmo's uit de "grijze", informele sector worden gehaald en worden geregistreerd als onderdeel van de formele economie.

1.9. Daarnaast vestigt het EESC de aandacht op specifieke gebieden met een toenemend potentieel voor ondernemerschap, die in het kader van de mediterrane partnerschappen moeten worden beoordeeld en bevorderd. Hieronder vallen bijvoorbeeld duurzame landbouw en toerisme, de productie van hernieuwbare energie, geavanceerd waterbeheer en -voorziening en de ontwikkeling van de digitale economie, evenals creatieve sectoren, traditionele ambachten en vrije beroepen.

1.10. Het EESC benadrukt het belang van projecten die de marktconnectiviteit in het hele Middellandse Zeegebied bevorderen, met inbegrip van de aansluiting van energiemarkten en -netwerken. Daarom moet de uitvoering van alle relevante projecten die tot deze doelstelling bijdragen, worden opgevoerd.

2. **Toepassingsgebied en doelstellingen**

2.1. Het Middellandse Zeegebied heeft een van de hoogste werkloosheidspercentages ter wereld. De recente complexe polycrisis heeft de situatie nog verergerd, vooral voor de meest kwetsbare groepen zoals jongeren, vrouwen, migranten en mensen met een beperking. Het doel van dit initiatiefadvies van het EESC is om, voortbouwend op eerdere werkzaamheden van het EESC ([3]), mogelijke manieren in kaart te brengen die de banencreatie kunnen stimuleren en die de ondernemingsgeest en de ontwikkeling van mkmo's in deze regio kunnen ondersteunen. Er wordt bijzondere aandacht besteed aan de noodzaak om het potentieel van vrouwen en jongeren te benutten en hen kansen te bieden waar het gaat om ondernemerschap, hoogwaardige beroepen en fatsoenlijk werk.

([2]) PB C 486 van 21.12.2022, blz. 1.

([3]) PB C, C/2025/769, 11.2.2025, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2025/769/oj; PB C, C/2023/862, 8.12.2023, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2023/862/oj; PB C, C/2025/1189, 21.3.2025, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2025/1189/oj; PB C, C/2024/877, 6.2.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/877/oj; PB C 100 van 16.3.2023, blz. 68, EESC-advies Pleidooi voor een Europese Blue Deal; PB C 349 van 29.9.2023, blz. 18; PB C 443 van 22.11.2022, blz. 63.

2.2. De aanbevelingen in dit advies zijn bedoeld om bij te dragen tot het pact voor het Middellandse Zeegebied. In dit licht gaat het EESC ervan uit dat er sterkere en concrete mediterrane partnerschappen worden opgezet op een aantal door de Europese Commissie aangewezen gebieden van wederzijds belang ([4]) Het advies heeft hoofdzakelijk betrekking op duurzame investeringen, economische stabiliteit en het scheppen van banen, maar houdt ook verband met energie, duurzaam beheer van hulpbronnen, connectiviteit, veiligheid, migratie en mobiliteit. Daarnaast zijn er raakvlakken met het werk van de Unie voor het Middellandse Zeegebied (UMZ), de Anne Lindh Foundation (ALF) ([5]) en andere regionale organisaties, die specifieke projecten en initiatieven uitvoeren toegespitst op bedrijfsontwikkeling, het creëren van werkgelegenheid, en het verbeteren van de inzetbaarheid van mensen in de regio.

3. **Algemene opmerkingen**

3.1. Veerkrachtige en bloeiende ondernemingen zijn essentieel om duurzame groei en hoogwaardige werkgelegenheid tot stand te brengen. Hoewel dit voor elke regio geldt, is het stimuleren van ondernemerschap van het grootste belang voor regio's met een lage connectiviteit, hoge werkloosheid, een lager inkomen per hoofd van de bevolking en lagere economische prestaties. Ondernemerschap genereert economische activiteit en welzijn voor mensen en hele regio's. Het is ook een belangrijke manier waarop individuen als zelfstandige aan de slag kunnen gaan en banen kunnen creëren voor andere mensen.

3.2. De voorwaarden voor ondernemerschap zijn in beginsel overal dezelfde. Toegang tot een brede waaier aan hulpbronnen en tot de markten voor producten — zowel goederen als diensten — vormt de materiële basis voor succesvolle ondernemingen. Daarbovenop bestaat er een dringende behoefte aan relevante competenties en vaardigheden, alsook aan een algemeen maatschappelijk klimaat dat bevorderlijk is voor bedrijfsvoering en ondernemerschap. Bovendien zijn creativiteit en durf om risico's te nemen essentiële kenmerken van ondernemers zelf. De kwaliteit van het institutionele kader speelt ook een belangrijke rol bij de ontwikkeling van degelijk en veerkrachtig ondernemerschap, doordat een gunstig ondernemingsklimaat en eerlijke concurrentie worden bevorderd.

3.3. In het algemeen moeten inclusieve samenlevingen in alle landen van het Middellandse Zeegebied gebaseerd zijn op liberale democratie, de rechtsstaat en een civiele en sociale dialoog, ten behoeve van bedrijven, werknemers en alle mensen, met name vrouwen, jongeren en mensen met een beperking. Het EESC erkent dat er nog steeds uitdagingen moeten worden overwonnen, zoals aanhoudende conflicten tussen staten en burgeroorlogen, aanzienlijke migrantenstromen en druk als gevolg van de klimaatverandering, evenals tekortkomingen op het gebied van onderwijs en opleiding, arbeidsmarktomstandigheden, toegang tot essentiële diensten, financiering en andere middelen, en het gebrek aan algemene investerings- en handelsvoorwaarden die nodig zijn voor inclusieve en duurzame groei.

3.4. Bovendien worden vrouwen en jongeren, vooral de meest kwetsbaren (zoals mensen met een beperking), geconfronteerd met grotere belemmeringen, die voortvloeien uit een combinatie van culturele, economische en systemische factoren. Hun vaardigheden blijven onderbenut, terwijl deze groepen een aanzienlijk potentieel hebben om bij te dragen aan de economie en de samenleving.

3.5. De omvang van de uitdaging met betrekking tot jongeren wordt geïllustreerd door het feit dat in de MENA-regio tussen nu en 2050 meer dan 300 miljoen jongeren de arbeidsmarkt zullen betreden. Het is dan ook cruciaal dat jongeren toegang hebben tot mogelijkheden voor hoogwaardige werkgelegenheid en voor het nastreven van hun ondernemersambities, zodat zij economisch onafhankelijk kunnen worden en hun "recht om te blijven" behouden, en tegelijkertijd bijdragen tot sociale stabiliteit en duurzame groei in de regio.

3.6. Het dichten van de genderkloof kan de economische groei in de regio in aanzienlijke mate vergroten. Zowel Europa als de MENA-regio bevinden zich onder het mondiale gemiddelde van 6,2 % vrouwen met een eigen bedrijf (respectievelijk 5,3 % en 4,5 %). Anderzijds zijn vrouwen verantwoordelijk voor de oprichting van een aanzienlijk deel van de start-ups in het Middellandse Zeegebied.

([4]) https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategy-documents/commission-work-programme/commission-work-programme-2025_en.

([5]) https://ufmsecretariat.org/, https://alf.website/en/ — het EESC heeft met beide organisaties een memorandum van overeenstemming gesloten.

3.7. Het volledige potentieel van zowel vrouwen als jongeren op de arbeidsmarkt ontsluiten, zou niet alleen gunstig zijn voor individuele personen en hun economische participatie vergroten, maar zou ook tot sterke sociale structuren bijdragen en voor een meer inclusieve en veerkrachtige economische groei zorgen in de hele regio, waardoor hoogwaardige banen worden gecreëerd en de algemene welvaart wordt vergroot.

3.8. Om de economie van de regio te versterken, moet ook de handel een impuls krijgen, met name nu de wereldhandel een gedaantewisseling ondergaat ([6]). Uit de verdeling van het handelsverkeer in de Euro-mediterrane regio blijkt dat 90 % binnen de EU plaatsvindt, terwijl slechts 1 % van de handelsstromen plaatsvindt tussen de buurlanden ten zuiden van de Middellandse Zee. De handelsstromen tussen het noorden en het zuiden liggen ook ver onder het potentieel ervan, ondanks het feit dat het Middellandse Zeegebied duizenden jaren het centrum heeft gevormd van de wereldhandel. Investeringen in corridors en verbindingspunten tussen de mediterrane landen zijn lange tijd veronachtzaamd.

3.9. Het bevorderen van ondernemerschap en het creëren van hoogwaardige banen in het Middellandse Zeegebied (met bijzondere aandacht voor de behoeften en het potentieel van vrouwen en jongeren), biedt de EU een kans om op verschillende gebieden gunstige partnerschappen met haar zuidelijke buurlanden te sluiten.

3.10. Bij het opbouwen van partnerschappen moet rekening worden gehouden met de uiteenlopende en specifieke kenmerken van elk land in de regio, en moet bijgevolg een op de plaatselijke omstandigheden en behoeften afgestemde aanpak worden gevolgd.

4. **Maatregelen die nodig zijn om de belangrijkste uitdagingen te overwinnen**

4.1. ***Culturele percepties aanpakken***

4.1.1. Traditionele rolpatronen en sociale normen kunnen de economische participatie van vrouwen in veel delen van het Middellandse Zeegebied nog steeds beperken, al valt er wel een groeiende trend te bespeuren dat het tij zich aan het keren is. Culturele verwachtingen leggen de primaire verantwoordelijkheid voor zorg- en huishoudelijke taken vaak bij vrouwen, waardoor hun toegang tot kansen op onderwijs, loopbaanontwikkeling en opwaartse sociale ontwikkeling wordt beperkt. In sommige landen kunnen vrouwen niet hun eigen zaken regelen, d.w.z. niet zelfstandig hun financiën beheren of reizen voor hun werk, en kunnen zij ook geen eigendommen laten registreren op hun eigen naam.

4.1.2. Bovendien worden vrouwen vaak geconfronteerd met gendervooroordelen, stereotypen en glazen plafonds bij aanwerving, loopbaanontwikkeling en bezoldiging. Deze discriminatie kan hun toegang tot leidinggevende functies en goedbetaalde sectoren belemmeren. De angst voor intimidatie en discriminatie op de werkplek kan vrouwen in sommige landen ervan weerhouden om voor bepaalde loopbanen of sectoren te kiezen, wat leidt tot een lagere participatiegraad, bezoldiging en tevredenheid met het werk. Interne programma's die erop gericht zijn veilige en niet-discriminerende werkplekken te creëren, moeten derhalve actief worden ondersteund.

4.1.3. Hoewel het moeilijk en tijdrovend is om verandering tot stand te brengen met betrekking tot culturele normen en houdingen binnen de gemeenschap, is het van vitaal belang dat bewustzijn wordt gecreëerd over de voordelen die diversiteit en gendergelijkheid opleveren voor de economie en de samenleving. De zichtbaarheid van vrouwelijke ondernemers moet worden verbeterd en er moet actief worden gecommuniceerd over hun succesverhalen, zowel in de traditionele media als op digitale platforms, onder meer via influencers op sociale media en door mannen te betrekken bij het pleiten voor gendergelijkheid in het bedrijfsleven.

4.1.4. Tegelijkertijd is het belangrijk om gendergerelateerde structurele belemmeringen op het gebied van onderwijs, arbeidsmarkten, ondernemerschap en besluitvorming in kaart te brengen en manieren te zoeken om deze uit de weg te ruimen.

4.2. ***Onderwijs- en vaardigheidskloven verkleinen***

4.2.1. Om belemmeringen op het gebied van vaardigheden en competenties te overwinnen, is het essentieel dat meisjes en vrouwen dezelfde toegang hebben tot onderwijs en tot verschillende leermogelijkheden als jongens en mannen, van basisonderwijs tot beroepsopleiding en hoger onderwijs, hetgeen hen ook betere vooruitzichten op werk oplevert. Rolmodellen met een goede reputatie binnen regionale gemeenschappen moeten worden ondersteund om dit te verbeteren.

([6]) Na de drastische protectionistische tarieven die de Amerikaanse president Donald Trump op 2 april 2025 heeft aangekondigd.

4.2.2. In sommige regio's, met name plattelandsgebieden en achtergestelde gebieden, hebben mensen mogelijk minder toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en beroepsopleidingen, hetgeen hun inzetbaarheid beperkt. Digitale hulpmiddelen en platforms moeten worden benut en volledig worden aangewend om mensen in afgelegen gebieden toegang te geven tot onderwijs, opleiding en interactiefora, waarbij terdege rekening moet worden gehouden met de talen die in die gebieden worden gesproken. Voor online en mobiel leren zijn krachtige digitale verbindingen nodig. Vandaar ook het belang van digitale en elektriciteitsinfrastructuur, zoals betaalbare toegang tot internet en digitale apparaten, ook voor de meest kwetsbaren.

4.2.3. Er bestaat vaak een discrepantie tussen de vaardigheden die op scholen en universiteiten worden aangeleerd en de vaardigheden die op de arbeidsmarkt nodig zijn. Vrouwen en jongeren worden mogelijk bijzonder getroffen door deze mismatch omdat zij minder mogelijkheden krijgen om deel te nemen aan programma's voor het opbouwen van vaardigheden, stages of leer-werktrajecten. Derhalve moet er meer geïnvesteerd worden in de mobiliteit van jongeren en in programma's voor de uitwisseling van studenten om de persoonlijke ontwikkeling en de professionele competenties en vaardigheden van jongeren te verbeteren. Een doeltreffende samenwerking tussen universiteiten met een zo breed mogelijke deelname van Euromed-partnerlanden, naar het voorbeeld van het Erasmus-programma, kan de mogelijkheden voor onderwijs maar ook voor partnerschappen tussen ondernemers verbeteren, en tegelijkertijd braindrain voorkomen.

4.2.4. Jonge vrouwen zijn zwaar ondervertegenwoordigd in STEM-beroepen, die van cruciaal belang zijn voor toekomstige arbeidsmarkten. Hierdoor hebben zij minder makkelijk toegang tot sterk groeiende sectoren met goedbetaalde banen. Het is dan ook belangrijk meisjes en vrouwen aan te moedigen om voor STEM-richtingen te kiezen en vertrouwd te raken met AI en andere geavanceerde digitale technologieën en instrumenten. De ontwikkeling van sterke financiële en economische vaardigheden draagt ertoe bij dat ze betere kansen krijgen om als ondernemer aan de slag te gaan en leidinggevende functies te vervullen. Het combineren van wetenschap en kunst kan verder bijdragen aan creativiteit en innovatie, waardoor zowel vrouwelijk als mannelijk ondernemerschap wordt bevorderd.

4.2.5. Er moet bijzondere aandacht worden besteed aan het verstrekken van de kennis en vaardigheden die nodig zijn bij de digitale en de groene transitie, gaande van basisvaardigheden die nodig zijn in het dagelijks leven tot competenties op hoger niveau en deskundigheid op topniveau. In dit verband moet worden erkend dat jongeren niet alleen een doelgroep vormen voor onderwijs, maar ook veel te bieden hebben op het gebied van digitale vaardigheden en praktijken op het gebied van milieu.

4.2.6. Jongeren kunnen uitgroeien tot een van de meest waardevolle troeven van de MENA-landen, op voorwaarde dat zij de kans krijgen om onderwijs te volgen en vaardigheden te ontwikkelen. Jongeren moeten algemene burgerschapsvaardigheden aangeleerd krijgen zodat ze in staat zijn op allerlei manieren invloed uit te oefenen op en deel te nemen aan de samenleving, onder meer via maatschappelijke organisaties, sociale partnerschappen, organisaties van belanghebbenden, ondersteunende structuren enz. Dit is ook noodzakelijk om hen voor te bereiden op de toekomst, aangezien jongeren de leiders van morgen zijn en een actieve rol moeten spelen in het beleid en de besluitvorming.

4.2.7. Daarnaast moeten ze ondernemers- en leiderschapsvaardigheden aangeleerd krijgen, aangezien deze vaardigheden niet alleen nuttig zijn voor ondernemers, maar ook in het dagelijks leven. Rolmodellen zijn bijzonder belangrijk voor jongeren en zij moeten betrokken worden bij onderwijs- en opleidingsactiviteiten. Maatschappelijke organisaties spelen een cruciale rol in niet-formeel onderwijs, helpen lacunes in traditionele leersystemen te dichten en bieden toegankelijke, inclusieve en door de gemeenschap aangestuurde onderwijskansen.

4.3. *Arbeidsmarktomstandigheden verbeteren*

4.3.1. Het Middellandse-Zeegebied wordt geconfronteerd met onevenredig hoge werkloosheidscijfers, vooral onder vrouwen en jongeren. Dit is te wijten aan economische uitdagingen, demografische druk, trage economische groei en soms een mismatch tussen de vaardigheden van werkzoekenden en de behoeften op de arbeidsmarkt. Het hoge aandeel zwartwerk zorgt dan weer voor verzwakking van de arbeidsomstandigheden en de sociale bescherming. Vooral jongeren hebben vaker tijdelijke of informele banen met een laag loon, beperkte voordelen en weinig werkzekerheid.

4.3.2. Jongeren verwachten goede leefomstandigheden en uitzicht op een positieve toekomst qua werkgelegenheid, en kunnen op hun beurt bijdragen aan de positieve ontwikkeling en veerkracht van hun landen, gemeenschappen en regio's. Zij zijn vaak de drijvende kracht achter verandering en vooruitgang op economisch, sociaal en milieugebied. Bovendien zijn ze in staat en bereid om innovatieve oplossingen voor te stellen en te netwerken over grenzen heen. Het is dus essentieel dat grote inspanningen worden geleverd om hen zinvolle arbeidskansen en goede en fatsoenlijke arbeidsomstandigheden te bieden die hen aanmoedigen om te blijven.

4.3.3. De economische kansen zijn bijzonder beperkt in plattelandsgebieden, waar formele kwaliteitsbanen schaars zijn en de meeste werkgelegenheid is geconcentreerd in de landbouw of kleinschalige ondernemingen. Zelfs betrouwbare bevolkingsgegevens kunnen in sommige gebieden schaars zijn. In regio's waar de volksgezondheidsinfrastructuur ontoereikend is, is beperkte toegang tot gezondheidszorg mogelijk van invloed op de arbeidsgeschiktheid van mensen en op de algemene productiviteit, waarbij vrouwen, jongeren en personen met een beperking zwaarder worden getroffen.

4.3.4. Vrouwen zijn mogelijk ook kwetsbaarder in onveilige werkomstandigheden, vooral in bepaalde sectoren. Bezorgdheden over persoonlijke veiligheid en gezondheid kunnen vrouwen ervan weerhouden om toe te treden tot de arbeidsmarkt of op de arbeidsmarkt te blijven. Het is dus van cruciaal belang om fatsoenlijk werk te bevorderen en interne programma's in te voeren om hoogwaardige arbeidsomstandigheden voor vrouwen te creëren, onder meer door discriminatie, intimidatie en mishandeling van welke aard dan ook te voorkomen en door de internationale arbeids- en mensenrechtenverdragen doeltreffend te handhaven.

4.3.5. In het algemeen is er een aanzienlijk gebrek aan vrouwen, personen met een beperking en jongeren in leiderschaps- en besluitvormingsfuncties. Dit kan bijdragen tot beleidsmaatregelen en praktijken die de vicieuze cirkel van vooroordelen en ondervertegenwoordiging in stand houden. Derhalve is het essentieel het potentieel van diverse mensen te ontsluiten door het voor hen gemakkelijker te maken om leidinggevende posities in te nemen in de politiek, het bedrijfsleven en de derde sector, zodat zij als rolmodellen gaan fungeren en worden aangemoedigd om actief deel te nemen aan bewustmakingsprogramma's.

4.3.6. Er moet bijzondere aandacht worden besteed aan de ondersteuning van het evenwicht tussen werk en privéleven voor vrouwen, zoals toegang tot betaalbare kinderopvang en ouderenzorg, aangezien vrouwen vaker deze taken op zich nemen naast hun huishoudelijke taken, wat hun mogelijkheden op werk en loopbaanontwikkeling kan beperken.

4.4. *Belemmeringen voor ondernemerschap wegnemen en de groei van ondernemingen bevorderen*

4.4.1. Problemen met ondernemerschap zijn het gevolg van verschillende soorten belemmeringen, waaronder beperkte toegang tot financiering en een gebrek aan ondersteunende structuren. Een gebrekkige handhaving van de rechtsstaat zorgt ook voor problemen, aangezien rechtszekerheid voor het bedrijfsleven cruciaal is om bedrijven draaiende te houden. Corruptie zorgt dan weer voor verstoring van de mededinging en ontmoediging van de handel. Bovendien zijn er belemmeringen op regelgevings- en bureaucratisch gebied, want vooral voor nieuwe ondernemers of mensen die te maken hebben met taalbarrières is het een uitdaging om hun weg te vinden in de regelgeving voor bedrijven. Om een gunstig ondernemingsklimaat te bevorderen, moet het regelgevingskader voor ondernemers worden vereenvoudigd en, waar nodig, vergezeld gaan van duidelijke uitvoeringsrichtsnoeren, zodat de sociale en milieunormen niet in het gedrang komen.

4.4.2. Vrouwen en jonge ondernemers ondervinden specifieke moeilijkheden bij de toegang tot financiering en financiële middelen, die een essentiële voorwaarde zijn voor het oprichten en beheren van een onderneming. Financiële instellingen kunnen vooroordelen of percepties hebben die hen ervan weerhouden om leningen te verstrekken aan vrouwen of jongere bedrijfseigenaren, die worden gezien als "risicovolle" of "ongeschikte" klanten. Er kan ook sprake zijn van leeftijdsbeperkingen voor oudere vrouwen. Sommige vrouwelijke business angels zijn actief geweest in de landbouwsector en hebben zo vrouwelijke start-ups ondersteund.

4.4.3. Toegang tot elektriciteit en digitale infrastructuur en tot land, water en andere natuurlijke hulpbronnen is ook een noodzaak, maar is niet altijd beschikbaar of betaalbaar. Het gebrek aan grondbezit en de schaarste aan schoon water vormen ernstige belemmeringen die vrouwen beletten landbouwactiviteiten te ontplooien. Wettelijk toegestaan en beschermd eigenaarschap is een algemene voorwaarde voor ondernemerschap.

4.4.4. Er is ook behoefte aan mentorschap, netwerkmogelijkheden en opleidingsprogramma's die specifiek zijn ontwikkeld voor jonge ondernemers, voor vrouwelijke ondernemers van alle leeftijden en voor ondernemers met een beperking. In alle mediterrane landen spelen organisaties voor vrouwelijke ondernemers een cruciale rol bij het ondersteunen en bevorderen van vrouwelijk ondernemerschap ([7]). In verschillende landen zijn er ook verenigingen voor jonge ondernemers.

4.4.5. Er is duidelijk behoefte aan het versterken en ondersteunen van netwerken in verschillende sectoren en op alle niveaus, van lokaal tot internationaal, met specifieke aandacht voor regionale netwerken. Naast algemene netwerkvorming en deelname aan conferenties en zakelijke evenementen, hebben vrouwen en jonge ondernemers mogelijkheden nodig voor concrete samenwerking met andere ondernemers en ondernemingen. Aangezien intensieve interactie en samenwerking noodzakelijk zijn voor innovatie en bedrijfsontwikkeling, is het belangrijk om makersplekken te creëren en inclusieve toegang tot ondernemershubs en innovatie- en bedrijfsecosystemen te bevorderen.

([7]) www.afaemme.org.

4.4.6. Ondernemerschap in de sociale economie is één manier waarop jongeren betrokken kunnen raken bij economische en maatschappelijke ontwikkelingen op lokaal niveau, onder meer in plattelandsgebieden. Het ondersteunen van bottom-upinitiatieven zoals energiegemeenschappen is van essentieel belang en is met name relevant bij het bevorderen van sociale en milieudoelstellingen. Dit kan jongeren ook kennis en vaardigheden bijbrengen die in veel andere contexten van pas kunnen komen.

4.4.7. Niet alleen nieuwe ondernemers, maar ook gevestigde ondernemingen hebben ondersteunende voorwaarden nodig. Veel mkmo's streven ernaar hun prestaties te verbeteren door hun activiteiten te ontwikkelen en uit te breiden. Daartoe hebben zij steun nodig voor capaciteitsopbouw in de digitale economie, hetgeen vandaag de dag integrerend deel uitmaakt van elk bedrijf. Gunstige investeringsvoorwaarden en nieuwe handelsmogelijkheden om ruimere markten te bereiken, onder meer door de connectiviteit tussen het noorden en het zuiden te bevorderen, spelen ook een centrale rol. Partnerschapsprojecten zoals EBSOMED en projecten in het kader van de Global Gateway zijn belangrijke instrumenten om deze ondernemingen te helpen slagen in de Euromed-regio ([8]).

5. **Specifieke gebieden voor ondernemerschap en partnerschappen**

5.1. De groene transitie kan tal van kansen bieden voor ondernemerschap en voor het scheppen van hoogwaardige banen in het Middellandse Zeegebied, terwijl de daaruit voortvloeiende producten en diensten ook in de EU kunnen worden gebruikt. Deze mogelijkheden omvatten bijvoorbeeld de productie van hernieuwbare energie. De productie van zonne-energie of waterstof, in combinatie met de bijbehorende energienetten, zijn gebieden waarop gezamenlijke projecten op langere termijn opmerkelijke voordelen kunnen opleveren voor de hele regio.

5.2. Bovendien bieden blauwe diplomatie, duurzaam waterbeheer en de ontwikkeling van watervoorziening en -infrastructuur, waaronder de ontzilting van water, grote mogelijkheden voor samenwerking in het hele Middellandse Zeegebied.

5.3. Duurzaamheidsaspecten kunnen ook nieuwe vooruitzichten creëren voor ondernemerschap in conventionele sectoren zoals landbouw, maar ook toerisme, op het gebied van reizen, accommodatie en voeding. Er kan ook nieuwe vraag ontstaan naar de productie en levering van ambachtelijke en traditionele producten.

5.4. De digitale transitie biedt uiteenlopende mogelijkheden voor ondernemerschap, met name voor startende technologiebedrijven. Alle ondernemingen moeten bij hun activiteiten gebruikmaken van digitale technologieën. De snelle ontwikkeling van AI brengt voor veel sectoren ingrijpende veranderingen met zich mee, wat maakt dat alle organisaties deze kansen snel moeten benutten en tegelijkertijd de bijbehorende uitdagingen het hoofd moeten bieden. Om samenwerking tussen ondernemers in de digitale economie te vergemakkelijken, zijn krachtigere digitale verbindingen nodig, moet de toegang tot bedrijfshubs worden verbeterd en moet in hele regio worden gezorgd voor een vlottere mobiliteit van mensen.

5.5. Creatieve sectoren zoals muziek, film en design zijn andere voorbeelden van sectoren die als cruciaal kunnen worden beschouwd voor het stimuleren van ondernemerschap en werkgelegenheid voor jongeren en vrouwen in het Middellandse Zeegebied. Bovendien spelen creatieve sectoren een belangrijke rol als bevorderaars van intercultureel begrip en aanjagers van innovatie.

Er moet ook aandacht zijn voor vrije beroepen, gaande van medische tot juridische, sociale, financiële en ingenieursberoepen. Ze zijn nauw verbonden met de veiligheid en kwaliteit van het bestaan van mensen en spelen dus een sleutelrol bij de ontwikkeling van een samenleving. Ze kunnen jongeren zinvolle vooruitzichten bieden om te werken en te leven, en vrouwen een goed evenwicht bieden tussen werk en privéleven.

Brussel, 18 september 2025.

De voorzitter
van het Europees Economisch en Sociaal Comité
Oliver RÖPKE

([8]) https://www.ebsomed.eu/.